

Makale tarihçesi: Alındı: 5 Mart 2020; Kabul edildi: 18 Nisan 2020
DOI: <https://doi.org/10.33182/gd.v7i2.631>

Türkiye'nin Kitleysel Akınlar Deneyiminin Çatışma Modeli ve 3Ka Ekseninde Değerlendirilmesi

İbrahim Sirkeci¹
Deniz Eroğlu Utku²

Özet

Türkiye uluslararası göç yazımına sonradan girmiş eski bir göç ve göçmen ülkesidir. Özellikle 19. yüzyıl sonundan itibaren yaşanan uluslararası nüfus hareketlerinin önemli bir kısmı, şiddetli çatışmalar karşısında yerinden olan nüfusların sınır aşan hareketleri olarak gerçekleşmiştir. Bu çalışmada, Suriyelilerin 2011 tarihinde Türkiye'ye yönelik kitleysel akınları ile yeniden tartışılmaya başlanan kitleysel akın kavramı, çatışma eksenli bir kuramlaştırılma üzerinden ele alınmaktadır. Bu bağlamda Türkiye'nin deneyimlediği tüm göç hareketleri değil, sadece kitleysel akınlar incelenmektedir. Teorik arka planını Çatışma ve Göç Kültürleri Modeline dayandırdığımız bu çalışmada insan hareketliliğinin öncelikle hedef ülkenin çekiciliği değil, kaynak ülkelerdeki çatışmaların motive edici rolü vurgulanmaktadır. Bu bağlamda çatışmaların makro düzeyde Göçün 3KA'sı olarak ifade ettiğimiz, Katılım, Kalkınma ve Kitle Açıklarının insani güvensizlik kaynağı olduğunu ve bunların kitleysel akınları yönlendirdiğini tartışıyoruz. Böylelikle bu çalışmada, yaygın olarak "ani ve öngörülemez" olarak tanımlanan kitleysel akınların aslolarak öngörülebilir olduklarına işaret eden ve biriken insani güvensizlik algısına dikkat çekerek, kitleysel akın tanımını yeniden tartışmaya açmaktayız.

Anahtar Kelimeler: kitleysel akın; çatışma modeli; katılım açığı; kalkınma açığı; kitle açığı.

ABSTRACT IN ENGLISH

Understanding Mass Movements to Turkey in Reference to the Conflict Model of Migration and 3Ds

Despite entering the international migration literature more recently, Turkey has long been an emigration and immigration country. International population movements to Turkey, especially movements at the end of the 19 century, was mostly by those who lost their houses because of the intensive conflicts happening in the origin countries. We discuss mass migrations to Turkey with reference to the Conflict Model of Migration. We argue that conflicts in places of origin are primarily important in mass migration movements. We look at the sources of conflict and insecurity classified into the 3Ds (Democratic Deficit, Development Deficit and Demographic Deficit) to explain human mobility. Thus, we argue that mass population movements that are often described as "sudden" and "unpredictable" can in fact be predictable if cumulative human insecurity factors are taken into account.

Key words: mass movements, conflict democratic deficit, development deficit demographic deficit

¹ Prof. Dr. İbrahim Sirkeci, Regents Üniversitesi Londra'da Ulusötesi İşletme ve Yönetim Araştırma Merkezi Direktörü, Londra, İngiltere. E-posta: sirkeci@regents.ac.uk.

² Dr. Öğr. Üyesi Deniz Eroğlu Utku, Trakya Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Kamu Yönetimi Bölümü, Edirne, Türkiye. E-posta: denizeroglu@trakya.edu.tr.

Giriş: Çatışma Bölgesinin Ortasında Türkiye

İnsan hareketliliği özellikle son yıllarda Türkiye’de siyasi gündemi oldukça meşgul etmektedir. 2011 yılından bu yana Suriyeli göçmenlerin kitlemel olarak sığındığı ülkelerden biri olarak bu anlaşılır bir durum. Oysa ki, ulusal mitlerinden birinin ekseni “Orta Asya’dan batıya ve Anadolu’ya doğru göçler” olan ve tarihinin her döneminde komşu ülke ve coğrafyada yaşanan çatışmalarla beraber göçmenlere yeni yurt olmuş olan Türkiye’nin göç tarihinin, son dönemde yoğunlaşmış olan göçlerle başlamış gibi algılanması oldukça yanlıştır. Türkiye eski bir göç ve göçmen ülkesidir. Ancak Türkiye’nin bir göç ülkesi olarak uluslararası göç yazınında tartışılmaya başlanması görece daha geç olmuştur. Sirkeci (2020: 15-18) *Pasajlar* dergisinin *Göç Meselesi* özel sayısında Türk göç tarihini 10 ayrı dönemde ele almaktadır. Bu çalışmada Sirkeci’nin dağılma dönemi olarak ifade ettiği son Osmanlı dönemi ve sonrasındaki göçlere odaklanıyoruz.

19. yüzyılın sonundan itibaren Türkiye’nin karşılaştığı uluslararası nüfus hareketlerinin önemli bir kısmı, şiddetli çatışmalar karşısında yerinden olan nüfusların sınır aşan hareketleri neticesinde gerçekleşmiştir. Özellikle 1877-78 Osmanlı-Rus Harbi ile başlayan, ardından Balkan Savaşları ile beraber kaybedilen topraklardan ayrılmak zorunda kalan ve daha sonra muhacir olarak adlandırılan insanlar için Trakya, İstanbul, Batı Anadolu ve Anadolu’nun diğer bölgeleri görece güvenli sığınak alanları olmuştur. Türkiye Cumhuriyeti’nin kurulmasıyla insan hareketliliği son bulmamış, uluslararası anlaşmalar çerçevesinde örgütlenmiş düzenli göçler ve farklı dönemlerde gerçekleşen kitlemel göçlerle yaşamaya devam etmiştir. Kitlemel göç akınları ve anlaşmalarla yapılan göçler dışında, Ortadoğu, Asya ve Afrika ülkelerinden de Türkiye’ye yönelik bireysel ve kitlemel göçler yaşamaya devam etmektedir. Bunun yanında 1982’de Türkiye’ye Afganların iskanlı göçmen olarak kabul edilmelerinde olduğu gibi, özel yasalarla da kabuller ve yerleştirmeler mevcuttur.³

Çalışmamız, göçler ülkesi olduğu yakın zaman yazınında sıklıkla vurgulanmaya başlanan Türkiye’nin bu özel konumunu, hareketliliğin kaynaklandığı yerlerde yaşanan şiddetli çatışma durumlarına odaklanarak ele almaktadır. Bu bağlamda, Türkiye’ye yönelik her göç hareketi değil, ancak sayıca daha yoğun olarak gerçekleşen ve “kitlemel” olarak tanımlanabilecek olanlar ele alınmıştır. Yine analizimiz, 1923 yılında gerçekleşen Türk-Yunan Nüfus Mübadelesinde olduğu gibi, devlet eliyle düzenli olarak gerçekleştirilenlere değil, bireylerce karar verilen kitlemel

³ Bu amaçla 2641 sayılı “Afganistan’dan Pakistan’a Sığınan Türk Soylu Göçmenlerin Türkiye’ye Kabulü ve İskanına Dair Kanun” çıkarılmıştır. Kanununun 1. maddesinde yer alan “Türkiye’ye yerleşmek isteyenler bir defaya mahsus olmak üzere serbest ve iskanlı göçmen olarak kabul olunabilir” ifadesi ile Türk soylu Afganların ülkeye girişleri sağlanmıştır. Burada dikkat çekilmesi gereken nokta, Afganlıların kabulünde “Türk soyluluk” ölçütünün temel alınmış olmasıdır. Bu nedenle 1982 yılında gerçekleşen bu kabul işlemlerinden yalnızca Özbek, Kırgız, Kazak ve Türkmen gruplar istifade edebilmiştir (Öztürk, 2014: 85).

göçlere yoğunlaşmaktadır. Teorik arka planı, Cohen ve Sirkeci (2011) tarafından geliştirilen “Çatışma ve Göç Kültürleri Modeli” olmasıyla, insan hareketliliklerinin incelenmesinde hedef ülkenin çekiciliği değil, kaynak ülkelerdeki çatışmaların, göçü motive edici rolü olduğu vurgulanmaktadır. Bu noktada kaynak ülkelerdeki çatışmaların makro sınıflandırılması olarak göçün 3KA’sı olarak detaylandırılan; Katılım Açığı, Kalkınma Açığı ve Kitle Açığı açıklamasıyla, kitlesel akınlara yol açan “insani güvensizlik unsuru” gösterilmektedir. Böylelikle çalışmamız, geleneksel olarak “ani ve öngörülemez” olarak tanımlanan kitlesel akınlara temelinde yer alan ve süreç içerisinde biriken insani güvensizlik algısına dikkat çekerek, kitlesel akın tanımını yeniden tartışmaya açmaktadır.

Makalemiz, kitlesel hareketlerin diğer insan hareketlerinden farklılıklarının vurgulandığı ve bu bağlamda teorik çerçevenin sunulduğu birinci bölümle başlamaktadır. Çatışma ve Göç Kültürleri Modeli’nin ve modelle ilişkili olarak 3KA’nın da açıklandığı bu ilk bölümün ardından, Balkan Savaşları’ndan başlayarak, tarihsel süreç içerisinde aşırı ve şiddetli çatışma durumlarında ortaya çıkan ve Türkiye’ye gerçekleşen kitlesel göçler ele alınacaktır. Balkanların ardından, Ortadoğu ülkelerinden yaşanan kitlesel nüfus hareketlerine odaklanılmaktadır. Ardından, teorinin bu nüfus hareketlerini açıklayıcılığının tartışıldığı değerlendirme bölümüne geçilecektir. Böylelikle, tarihsel süreç içerisinde göç edenler değişse de, artan çatışma ve güvensizliğin göçlere neden olduğunun ve Türkiye’ye yönelik kitlesel göç hareketlerinin de bu esasa, zamanla biriken insani güvensizliklerin eseri olduğu ortaya konulacaktır. Diğer bir deyişle, kitlesel hareketlerin, güvensizlik algısının giderek arttığı bir sürecin sonucu olarak meydana geldiği ortaya konulacaktır.

Çatışma Modeli Ve 3ka Yaklaşımı Çerçevesinde Kitlesel Akınlara

Egđli (2002: 23) kitlesel akını; “hızlı ve ani şekilde çok sayıda davetsiz yabancıların uluslararası sınırları aşarak hayatlarına ya da özgürlüklerine kasteden şiddetli tehlikelerden sığınma durumu” olarak tanımlamaktadır. Elçin (2016: 10), bu akınlara “ani ve öngörülemez” şekilde gerçekleştiğine dikkat çekmektedir. Yazarlarla uyumlu olarak, Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (BMMYK=UNHCR) da kitlesel akınlara dört önemli özelliği üzerinde durmaktadır. Bu özellikler; sınırlara oldukça fazla sayıda kişinin gelmesi, bu akınlara ani şekilde gelişmesi, devletlerin özellikle ilk aşamada cevap vermekte zorlanmaları ve geniş kitleleri kapsamamasından mütevellit bireysel başvuru prosedürlerinin uygulanmasının imkansız olmasıdır (UNHCR, 2004: 1).

BMMYK, böylesi bir göç hareketinde göçmenlerin acil ihtiyaçlarının karşılanıp, koruma talebine ivedilikle yanıt verilmesi gerektiğini belirtir (UNHCR, 2001: 1). Ancak tıpkı bireysel başvurularda olduğu gibi, kitlesel akın durumlarında da devletler farklı tepkisellikler geliştirmektedirler. Bugün devletlerin göç hareketlerine verdikleri yanıtlar, Jacobsen’in bundan

14 yıl önce belirttiği yanıtardan farksız gözükmetedir. Bazı devletler, ülkelerine sığınan kitleleri kabul ederek, koruma ve yardım sağlarken, bazıları bu girişleri engellemeye ve sığınma talebinde olanların güvenliklerini tehlikeye atmaktadırlar (Jacobsen, 1996: 655). Oysa ki "geri-göndermeme" ilkesi olarak mevzuatımıza giren, uluslararası hukuktaki karşılığı "non-refoulment" olan ilke gereğince, kişilerin zulüm görecekleri yere geri gönderilmemeleri gerekir (bkz. 1951 Cenevre Sözleşmesi, md. 33). Bu ilke, korunmak amaçlı kitlemel akın durumunda, göçün niteliğinden mütevellit, grup temelli *prima facie* karar ve kabul BMMYK tarafından önerilen çözümdür (UNHCR, 2001: 1). Buna göre, ev sahibi olan ülke belli bir dönemde bir ülkeden toplu şekilde kendisine sığınan tüm kişileri "ilk bakışta mülteci" olarak kabul eder. Burada esas olan, ilk bakışta mültecilerin sığındıkları ülke tarafından, her bir başvuruçunun mülteci olabilme kriterlerini yerine getirdiklerine dair geldikleri ülke hakkında "objektif bilginin" bulunmasıdır (Albert, 2010: 65; UNHCR, 2001: 1-2). İlk bakışta mülteci belirleme, yaygın bir şiddet durumunun açık olduğu, sayının fazlalığından ötürü bireysel değerlendirme süreçlerinin işlevsel olmadığı, böylelikle her bireyin uluslararası koruma ihtiyacı olan mülteci statüsünde düşünülmesidir (UNHCR, 2011: 77). Kitlemel akınlara bakıldığında, bu durumu ortaya çıkaran unsur, menşee ülkelere yaşanan şiddetli çatışmalardır.

Kitlemel akınlarda esas olan sığınmacıların toplu olarak göç etmelerine neden olan menşee ülkelerdeki "şiddetli çatışma" durumu olmasına karşın, hedef/varış ülkelere sığınmacıların etkisi daha çok ilgi odağı olmaktadır (bkz. Esen ve Oğuş Binatlı, 2017; Taylor ve diğerleri, 2016; Tumen, 2016). Makro düzeyde sığınmacıların ihtiyaçlarının nasıl karşılanacağı, uluslararası örgütlerin rolü, uzun vadede entegrasyon sorunları gibi konular hararetili şekilde tartışılırken, mikro düzeyde de göç eden bireylerin psikolojileri ele alınmaktadır. Çatışma ve Göç Kültürleri Modeli ise bu genel eğilimin aksine, göç edilen yerlerde yaşanan çatışmalar ve bu çatışmalar neticesinde bireylerin artan güvensizlik algısına odaklanmaktadır (Sirkeci, 2003, 2005b, 2006, 2009; Sirkeci ve Cohen, 2016). Bu modelde, işbirliğinden şiddet içeren çatışmalara uzanan bir yelpazede çeşitli durumlar yer alır. Bu durumların insani güvenlik veya güvensizlik olarak algılanması karşılığında, göç etme veya etmemenin gündeme geldiği vurgulanmaktadır. Elbette bu noktada bireylerce göz önünde bulundurulan husus, "görece güvenliğın" artırılmasıdır. Göç edilen yerde, bireyler, görece daha güvenli olacaklarını düşünmektedirler⁴.

Kitlemel akınlara geldiğimizde, çatışmaların şiddetinin çok yoğun olduğu ve bu çatışmaların toplumun büyük kesimi tarafından hissedildiği

⁴ Analizinde Çatışma ve Göç Kültürü Modeli bulunan bazı çalışmalar için bakınız: Hourani ve Sensenig-Dabbous (2007), Sirkeci (2005b), Sirkeci ve Martin (2014), Tuzi (2019), Utku ve Soyer (2019).

vurgulanmaktadır. Bu durumda, insani güvensizlik artar ve göç, güvensizliği çözümlmek için başvurulabilecek seçeneklerden biri olarak ortaya çıkar. Ancak, altının çizilmesi gereken bir nokta, insan hareketlerinin kolay ve masrafsız olmayacağıdır. Konuyla ilgili Sirkeci ve diğerleri (2019) “Göç etme kararının alınması güvensizlik durumunun artması karşısında herkes tarafından başvurulanan bir seçenek değil, bilakis küçük bir grup tarafından gerçekleştirilen bir eylemdir” şeklinde ifade etmektedir (Sirkeci ve diğerleri, 2019: 166). Zira yazarlar, göçün gerçekleştirilebilmesi için bireylerin; fiziksel, mali, beşeri ve toplumsal sermayeye (4S) ihtiyaç duyduğuna dikkat çekmektedir (Sirkeci ve diğerleri, 2019; Sirkeci, 2018). Birey ve grupların, çatışma karşısında, bu tür güvensizlik algıları güçlendiğinde, imkanları ölçüsünde göç etme kararı verebildikleri çeşitli örneklerde görülmektedir (Sirkeci, 2005b ve 2006).

Sirkeci ve diğerleri (2019), makro düzeyde çatışmaları derinlemesine ele almış, bu bağlamda çatışmaların temelinde yatan eşitsizlikleri irdelenmişlerdir. Bu eşitsizlikleri 3KA olarak, Katılım Açığı, Kalkınma Açığı, Kitle Açığı, olarak tanımlayıp, göç eden bireylerin insani güvensizlik kaygılarını yaratan bu unsurları tanımlamışlardır. Bu sınıflandırmada, Katılım Açığı belli grupların siyasi alanda temsiliyet sorunu yaşamalarını, Kalkınma Açığı ülkelerin uluslararası alanda refah düzeylerini ve ülkelerin içlerinde yaşadıkları gelir farklarının yol açtığı çatışmaları kapsamaktadır. Son olarak, Kitle Açığı ise doğurganlığın ve nüfus artış hızının fazla olduğu yerlerde, dışa doğru göç baskısının fazla olmasını ifade etmektedir. Kitlemel akınlara geldiğimizde artık 3KA’ya bağlı güvensizliğin, geniş kitlelerce dayanılmayacak düzeye eriştiğini söylemek mümkündür. Bu noktada, kitlemel akınlara beklenmedik ve ani şekilde gerçekleştiği görüşünün de yeniden sorgulaması gerekmektedir.

Egđli, geleneksel olarak kitlemel akınlara sıra dışı ve önceden kestirilemeyen insan hareketleri olduğuna işaret ederken, alan yazınında bu görüşün aksi yönünde, mülteci hareketlerinin bir gecede veya bir ayda gerçekleşen beklenmedik vakalar olmadığını belirten görüşler olduğunu da aktarır. Ülkelerde sürekli devam eden istikrarsız yönetimler, darbeler, katılımcılığın olmaması, ayrımcı süreçler, krizler için ortam yaratmaktadır. Bu noktada Egđli’ye göre öngörülemez konular, kitlemel akının büyüklüğü, hızı ve mültecilerin ne zaman evlerine geri dönecekleridir (Egđli, 2002: 24).

Çalışmamız, yukarıda ifade edilen kavramsal model ışığında, Türkiye’ye yönelen kitlemel hareketlere odaklanmaktadır. Yaygın şekilde ani ve beklenmedik olarak tanımlanan bu göçler, makalemizde, Çatışma Modeli’nden doğan, göçün 3KA’sı açıklaması ile incelenmektedir. Böylece bu insan hareketlerinin temelinde süreci hazırlayan eşitsizlikler olduğu gösterilmektedir. Diğer bir ifadeyle, bu araştırma kitlemel akınlara “ani ve beklenmedik” değil, giderek şiddetlenen çatışma durumunun ve artan insani güvensizlik algısının ürünü olarak değerlendirmektedir.

Bundan sonraki bölümde, Osmanlı İmparatorluğu'nun dağılma dönemi, erken Cumhuriyet dönemi ve sonrasında, Balkan ülkelerinden Anadolu'ya yönelen göçler irdelenmektedir. Bu bölümde, Balkan göçleri arasında sayıca daha fazla olan, 1989 yılında Bulgaristan'dan Türkiye'ye yönelen zorunlu göçe ağırlık verilmektedir. Ardından ise, Ortadoğu'dan ve yakın zamanda Suriye'den Türkiye'ye yönelen göçler ele alınmaktadır.

Tablo 1. Türkiye'nin Kitleli Akınlar Deneyimi

Dönem	Köken Ülke	Tahmini Sayı
1923-1970	Yugoslavya	299 469
1923-1960	Romanya	121 341
1979	İran	1 000 000
1989	Bulgaristan	311 862
1991	Irak	467 489
2011-2020	Suriye	3 586 069

Kaynaklar: Şimşir, 2009; Geray,1970, Sarımay, 2011; GİGM,2009; UNHCR 2020.

Balkanlar'dan Türkiye'ye Yönelen Kitleli Hareketler

Türkiye'ye yönelik kitleli göçlerin ilk dönemine baktığımızda, bu göçlerde Osmanlı İmparatorluğu'nun toprak kayıplarının önemli bir etkisi olduğunu görmekteyiz. Bu anlamda, 1877-1878 yılları arasındaki Osmanlı-Rus Savaşı (93 Harbi) ardından yaşanan toprak kaybı, kitleli göçe yol açan büyük bir gelişmedir (McCarty, 2010). Balkan ülkelerindeki bağımsızlık hareketlerinin başlamasıyla yüzbinlerce Müslüman saldırıya uğramış ve yerlerinden edilmiştir (Ther, 2016: 59-60). Zürcher, Balkanlar'dan Osmanlı'nın çekilmesiyle beraber göç eden 800,000 kişinin yarısının Müslümanlardan oluştuğunu belirtir (2003: 1-2). İpek ise çalışmasında bu rakamı çok daha fazla, 1 milyon 230 bin olarak kaydetmektedir (1999: 41).

1900'lü yılların başında, Osmanlı İmparatorluğu'ndan bağımsızlıklarını kazanan Balkan devletlerindeki Müslümanların, başta İstanbul'a olmak üzere Anadolu'ya yönelen göç hareketleri devam etmiştir. Birinci Dünya Savaşı yıllarında da yaklaşık 10,000 kişinin Balkan topraklarından göç ettiği belirtilmektedir (Bilgin, 2006). Savaşın bitmesi ise göç hareketlerini sonlandırmamış, aksine 1920 ve 1930'lu yıllarda Anadolu'ya yönelen Müslüman göçleri devam etmiştir (Çağaptay, 2009: 131). Dahası, bu göçler yalnızca erken dönemde değil, Cumhuriyet'in ilerleyen yıllarında da artarak devam etmiştir. 1927'de 223,832 (TürkStat, 1937: 385) olan Türkiye'de yaşayan Balkan ülkelerinde doğumlu nüfusun 1950'de 686,605'e çıktığı görülmektedir (TürkStat, 1961: 181). Bu durum, yalnızca savaşların değil, kimi zaman savaşların da arka planında yatan, menşe ülkelerdeki göçe neden olan makro çatışma unsurlarını inceleme gereğini ortaya koymaktadır.

Balkanlar'dan göçlere yakından baktığımızda, bu göçlerin kimi zaman ikili anlaşmalar kimi zamansa bireysel kararlarla gerçekleştiğini görebiliriz. Ancak bu hareketlerin motivasyonu olan, menşe ülke kaynaklı nedenler benzerlik taşımaktadır. 3KA açıklamasıyla ele aldığımızda "Katılım Açığının" bu göçlerin temelinde yer alan bireysel güvensizliği arttırıcı çatışma unsuru olması oldukça önemlidir. Zira, bu devletler ulusçuluk akımlarından etkilenilerek, homojen etnik temelli siyasetler üzerine inşa edilmişlerdir (Duman, 2008: 23; İpek, 1999: 14-21, Todorova, 1997: 348-349). Savaş sonrası ise, bu ülkelerin sınırları içerisinde kalan Müslümanlar ve Türkler (Müslüman olan ve olmayanlar) azınlık durumuna düşmüş, siyasal, dini, kültürel, ekonomik ve sosyal hakların kullanımında engellerle karşılaşmıştır. Yeni kurulan ülkelerin toprakları içerisinde kalmış olan bu unsurlar için yaşadıkları temsiliyet temelli güvensizliği bertaraf edecek çözüm, etnik ve tarihsel bağları olan Türkiye Cumhuriyeti'ne göç etmek olmuştur (bkz. Karpat, 2013; Erder, 2018).

Öncelikle 19. yüzyılın sonunda Osmanlı İmparatorluğu'ndan kopup, 1908 yılında bağımsız bir devlet olarak tarih sahnesine çıkan Bulgaristan'dan Türkiye'ye olan göçlere bakabiliriz. Zira, bu ülkeden dönem dönem bireysel gerçekleşen göçler, 1989 yılında ve sonrasındaki dönemde, alan yazınında tanımlanan "kitleselel akın" ifadesine tam uyacak şekilde, kısa bir süre içerisinde, sayıca çok kişinin dahil olduğu bir akın şeklinde gerçekleşmiştir. Bu noktada, Bulgar araştırmacı Vasileva, 1989 yılında yaşanan kitleselel hareketin, hem Türklerin Bulgaristan'dan dışarıya, hem de Soğuk Savaş döneminde sosyalist bir ülkeden sosyalist olmayan bir ülkeye gerçekleşen en büyük göç olduğunu kaydeder (Vasileva, 1992: 342). Yalnızca 2 ay içerisinde 311,862 etnik Türk Bulgaristan'dan Türkiye'ye gelmiştir (Şimşir, 2009: 441). Ancak bu kitleselel göçle ilgili altının çizilmesi gereken bir husus, akının bir gecede yaşanmadığı, öncesinde 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı akabinde başlamış olan ve Cumhuriyet'in kuruluşundan sonra da belli aralıklarla (1923-1933, 1940-1949, 1950-1951, 1969-78 yıllarında) gerçekleşen göçlerin bir devamı niteliğinde olduğudur. Bununla beraber 1989 göçünün arka planında, uzunca bir süredir devam eden insani güvensizliği arttıran şiddetli çatışmalar büyük önem arz eder.

Bulgaristan'dan Türkiye'ye yönelen Türk soyluların göçü, Çatışma Modeli'nin ve özelde 3KA ile açıklanan makro çatışmalardan, azınlıkların kimliklerinden ileri gelen temsiliyet sorununa bağılı Katılım Açığının yol açtığı güvensizliğin, en üst düzeyde yaşanması sonucudur. Katılım Açığı, Bulgaristan'ın uzun yıllardır sürdürdüğü azınlıklara yönelik baskıcı politikaların neticesidir. Bulgaristan'ın "tek Bulgar ulusu" oluşturma amaçlı asimilasyon politikaları, önceleri Makedonları, Vlahları, Çingeneleri ve Pomakları kapsarken, zaman içerisinde Türk nüfusa da yönelmiştir. Yaygın asimilasyon politikaları sonucunda, 1970'lere gelindiğinde, ülkede ulusal topluluk olarak sadece Bulgarlar ve Türkler kalmıştır (Karpat, 2013: 415-416). Kitleselel akın yaşanuncaya dek bu asimilasyon politikaları daha da

şiddetlenmiş ve güvensizlik algısını Türk soyluları göçe yöneltecek biçimde artmıştır.

Türklere yönelik çeşitli Bulgarlaştırma politikaları 1984 yılından itibaren daha da sertleşirken, özellikle Türk kültürünün farklı öğelerini silmeye yönelik baskıcı uygulamalar hayata geçirilmiştir. Bu politikalar içerisinde en radikal ve en çok tartışılardan biri “Zorla Ad Değiştirme Sürecidir” (Bulgarca ismiyle Vizroditelen Protses=Revival Process). Dini ve etnik mühendislik olarak nitelenebilecek bu politika gereği (Sabev, 2012: 123-124) özellikle 1984-1985 yıllarında Bulgar hükümetinin baskısıyla 700,000 ila 1 milyon arasında Türk’ün, Türk/Arap isimleri Slav/Hristiyan isimlerle değiştirilmiştir (Anagnostou, 2005: 91; Özkan, 2012: 33). Zorla ad değiştirme, Bulgar yetkililerce reddedilmiş, Türklere baskı uygulayarak, kendi istekleriyle isimlerini değiştirdiklerine dair dilekçe imzalatarak, Türklere gönüllü olarak Slav/Hristiyan isimler aldıkları ileri sürülmüştür (Kemaloğlu, 2012: 51). Aynı biçimde Bulgaristan hükümetinin ulus yaratma projesinin araçlarından biri olarak, Türk nüfusa dini yasaklamalar da uygulanmıştır. Evlerde Kur’an bulundurmamak, dini bayramları kutlamak ve sünnet yasaklanmış, camilere sadece yaşlıların gitmesine izin verilmiş, kadınların şalvar ve ferace giymesi yasaklanmış, Bulgaristan’da Türk kültürüne ait maddi kültürel unsurlar müzelerden kaldırılmış ve kütüphanelerdeki Türkçe kitaplar yakılarak yok edilmiştir. Ayrıca, çeşmelerdeki ve mezar taşlarındaki İslami semboller ve Türkçe isimler sildirilmiş veya mezar taşları kırılmış, vefat eden kişilerin isimleri dahi nüfus kütüklerinde değiştirilerek Bulgar isimlerine dönüştürülmüştür (Kemaloğlu, 2012: 56-58). Bazı camiler cemaatinin olmaması sebebiyle kapatılmış, bazıları ise “Bulgar Müslümanlar Müzesi” adı altında yeniden yapılandırılmıştır (Mahon, 1999: 157). Bulgaristan Türklerinin kültürel unsurlarından olan din ve ad konusundaki yasaklar, kültürün bir başka ögesi olan dilin kullanımına yönelik kısıtlamalarla devam etmiştir. Türkçe eğitime son vermeye yönelik çabalar, 1960’larda Türkçe eğitim veren okulların Bulgar okullarıyla birleştirilmesi, 1974 yılında ise ülkedeki Türkçe Filoloji bölümünün kapatılması ile sürdürülmüştür (Mahon, 1999: 156). 1984 yılından sonra, Türkçe’nin kullanımıyla ilgili bu kısıtlamalar şiddetini arttırmış, önce resmi dairelerde Türkçe konuşmanın yasaklanması, ardından da aile içinde ve sosyal temaslarda da Bulgarca konuşulması zorunluluğuna dek varmıştır. Özellikle kamusal alanda Türkçe konuşanlara para cezaları kesilmiştir (Lütem, 2012: 146). Zorla Ad Değiştirme Süreci’ne karşı çıkan Türkler ve bu zulme karşı Bulgaristan Türklerine önderlik edebilecek potansiyeli olan çoğunlukla eğitim düzeyi yüksek ve hak savunucusu olan kişiler, Tuna Nehri’nde bir adada yer alan Belene Toplama Kampına gönderilmiştir. Bu kişilere orada ağır işkenceler uygulanmış ve bu kamptan kurtulup, Türkiye’ye göç edenlerden bazıları hayatlarına son vermiştir. Zorla ad değiştirme sürecinde, 517 kişi Belene Toplama Kampı’na gönderilmiş ve 5,000 dolayında kişi ise tutuklanarak hapse gönderilmiştir

(Özkan, 2012: 33). Türklerin haklarını savunanlar sınır dışı edilmiş (Kemaloğlu, 2012: 148), yargı yoluna başvuranlar ajanlık ve hainlikle suçlanıp, cezaya çarptırılmışlardır (Selimoğlu, 2009: 201). Ayrıca Bulgaristan'dan Türkiye'ye yönelen göç başladığında, ilk olarak, bu kişilerin ülkeyi terk etmesi istenmiştir.

Bulgaristan hükümetinin büyük baskısının ve sindirmesinin son aşamasında, Türklerin rızaları dışında göç etmeleri sağlanmıştır. Bu konuda son nokta, toplu sınır dışı uygulamalarıdır (Kemaloğlu, 2012: 150). 29 Mayıs 1989'da, Bulgaristan Devlet Başkanı Todor Jivkov'un "Türkiye'yi, oraya gitmek isteyen ya da orada yaşamak isteyen tüm Bulgar Müslümanlarına sınırlarını açmaya çağırıyorum" açıklaması, büyük göçün fitilini ateşlemiştir (*Cumhuriyet Gazetesi*, 30 Mayıs 1989: 1). Jivkov'un bu açıklaması ve Türkiye'nin Bulgaristan'dan göç edecek olan Türklere kapılarını açacağını belirtmesi, kucak açan ifadelerle desteği, bu göçü daha da hızlandırmıştır⁵.

Bulgaristan'ın ardından Türkiye'ye yönelik en fazla göç, Yugoslavya'dan, özellikle de Makedonya bölgesinden gerçekleşmiştir (Kirişçi, 1995: 69). Geray (1970: 13), 1923-1970 yıllarını kapsayan bir zaman diliminde Yugoslavya topraklarından Türkiye'ye gelenlerin sayısını 299,469 olarak aktarır. Yugoslavya ve Makedonya göçmenlerinin 108,179'u 1923-1933, 160,922'si 1934-1960, 30,368'i ise 1961-1970 döneminde Türkiye'ye gelmiştir. Zaim, Yugoslav muhacir raporunda 1950-1958 (1958'in ilk yedi ayında) 104,372 göçmenin Türkiye'ye geldiğini kaydeder (Zaim, 1958: 446). Aile ve fert düzeyinde gerçekleşen göçlerden, özellikle 1952-1967 yılları göçleri "kitlesele" olarak nitelendirilmektedir (Çavuşoğlu, 2007; Tekin, 2018) Diğer Balkan ülkelerinden yaşanan göçlerde de gördüğümüz üzere, kimliğe bağlı temsiliyet eksikliği ve bunun sonucu olarak haklardan faydalanamamak, bu akınları da hazırlayan süreci belirlemiştir. Sürecin temelinde yer alan Katılım Açığı, göçü tetikleyen önemli bir makro çatışma olarak karşımıza çıkmakla birlikte, bu güvensizlik unsurunun beraberinde yoksullaşma, diğer bir deyişle Kalkınma Açığını da bulunur. Zira Bigiseven 1924 yılında başlayan göç dalgasını, farklı etnik unsurlara hak tanımayan "Sırp-Hırvat-Sloven Krallığı"ndan "Türklerin kaçışı" olarak tanımlamıştır (Bilgiseven, 1987: 60, aktaran Çavuşoğlu, 2007: 135). Makedonya "tarım reformu" adı verilen politika gereğince, ülke içerisinde Türklerin yoğun olarak yaşadıkları yerlerden başka yerlere sürgünler gerçekleştirilmiş, böylece Müslüman nüfusların yoğunluğu azaltılarak, asimile olmaları kolaylaştırılmak istenmiştir (Tekin, 2018: 251)

Zamana yayılarak ve daha küçük ölçekli hareketler olması nedeniyle, 1989 kitlesele akınından farklı olsa da önemli sayıda göçmeni içermesi ile kitlesele akın olarak tanımlanan bir diğer göç hareketi Romanya'dan

⁵ Todor Jivkov'un çağrısının ardından, Türk hükümeti "Göçmenlerin hepsini alırız" yönünde açıklamalarda bulunmuş ve Turgut Özal "Biz 56 milyonuz, 2 milyon daha gelsin ne fark eder. 58 milyon oluruz" demiştir (*Milliyet Gazetesi*, 14.06.1989: 1).

yaşanmıştır. Sarınay'ın aktardığı rakamlarla Romanya'dan 1923-1938 yılları arasında 75,771 iskanlı, 38,009 serbest, 1939-1960 yılları arasında ise 3,576'sı iskanlı, 4,055'i serbest olmak üzere geniş bir göçmen grubu Türkiye'ye gelmiştir (2011: 361). Bu göçün kaynaklandığı çatışmalara baktığımızda 3KA'nın görünürde yoğun bir Kalkınma Açığı, geri planda ise Kalkınma Açığını ortaya çıkaran Katılım Açığının etkili olduğunu görebiliriz. Zira Duman (2008: 26), "1920'li yıllar itibarıyla Bulgaristan ve Yugoslavya'ya nazaran Romanya'daki Müslüman Türkler din, kültür ve eğitim alanındaki azınlık haklarını daha rahat kullanabilmekte" olduklarını ifade eder. Dönemdaşı ülkelerle karşılaştırıldığında, siyasi ve sosyal haklar açısından görece iyi durumda olan Romanya'daki Türkler, ekonomik anlamda güvensizlik yaşamışlardır. Hükümetin 1924 yılında Türklerin yoğun olarak yaşadıkları bölgelerde uyguladığı istimlak kanunu Türklerin ekonomik zorluklarını arttırmıştır. Özellikle ekonomik buhranla beraber, tarıma bağlı nüfus olan Türklerin yaşadıkları ekonomik zorluklar daha da artmıştır (Duman, 2008: 27). Bunun yanında Kutsulah (Ulah) ismi verilen Makedonyalı Romenlerin saldırıları, angarya hizmetlerde çalıştırılmaları, askeriyede ücretsiz lojistik hizmet vermelerine zorlanmaları, Türklerin göç etme isteklerini artmıştır (Arslan, 2014: 33; Duman, 2008: 27). Sonuç olarak bu Kalkınma Açığı bile olsa, bu sorunun da temelinde azınlık kimliği olması 3KA'nın temsiliyet sorununa vurgu yapan Katılım Açığı boyutunu görmezden gelmemeyi gerektirmektedir.

Menşe ülke kaynaklı çatışmalar incelendiğinde, eski Osmanlı topraklarında kalan azınlıkların görece güvensizliklerinin arttığını görülmektedir. Türkiye bu dönemde hem ideolojik hem de iktisadi nedenlerle bu ülkelerden gelen göçleri desteklemiştir (Çağaptay, 2009: 134). Yasal düzenlemelerde "Türk kültürü ve Türk soylu" olmayı göçmen kabulünde bir kriter olarak koyan Türkiye, özellikle Balkanlar'dan gelenlerin bu şartlara uyduğunu değerlendirmiştir (Kirişçi, 2000: 7). Ayrıca, bu göçmenlerin, Cumhuriyet'in kuruluş döneminde azınlık olarak değil "kurucu unsur" olarak nitelendirilmeleri (Erder, 2018: 143), yeni evlerinde görece Katılım Açığı temelli güvensizliklerini azaltmıştır.⁶ Devlet politikaları bakımından, maliyeti azaltıcı bu uygulamalara ilave, Balkan göçmenlerinin daha önce Türkiye'ye gelmiş olan akrabalarının olmaları, göçleri kolaylaştıran etmenlerdendir (bkz. Atasoy, 2010: 3). Diğer bir deyişle, Balkan göçmenlerinin hareketliliğinde, "beşeri" ve "toplumsal" sermayenin fazlalığı, göçleri mümkün kılan ve destekleyen faktörler olmuştur.

Ortadoğu Ülkelerinden Türkiye'ye Kitlese Hareketler

Osmanlı İmparatorluğu'nun dağılmasıyla beraber başlayan ve Cumhuriyet döneminde de devam eden göç hareketleri, ilerleyen yıllarda

⁶ Ancak Türkiye'ye yerleşimin sancısız olmadığını ve insani güvensizlik ortamının azalmakla birlikte dönüşerek devam ettiğini hatırlamakta fayda var (Bilecen ve Sirkeci, 2021).

farklı etnik ve dini grupları da içine alarak sürmüştür. Balkan göçlerinin anlatıldığı bölümde yer aldığı üzere, Cumhuriyet'in ilerleyen yıllarında da Türk soylular için birey güvenliğini arttırmaya yönelik öncelikli hedef ülke, Türkiye'dir. Ancak, zaman içerisinde İran, Irak ve Suriye gibi ülkelerden de Türkiye'ye göç akınları gerçekleşmiştir. Bu anlamda göçlerin çehresi değişmiş, çeşitlenmiş, ancak göçe neden olan yapısal faktör olarak çatışma temelli güvensizlikler, bu yeni hareketlerin de arka planında yer almaya devam etmiştir.

Kitlesel göçlere yol açan bölgesel gelişmelere bakıldığında, İran ve Irak'ın çatışmalar sonucu, 1970'lerden günümüze kadar önemli sayıda göçmen üreten ülkeler olduğu göze çarpmaktadır. İran'da, 1979 İslam Devrimi sonrası yeni rejimin muhalifleri, ülke dışına göç etmeye başlamış ve göç edenlerin önemli bir kısmı Türkiye'ye yönelmiştir. Ancak tıpkı diğer kitlesel akınlarda belirtildiği üzere, İran'da da göçlerin öncesinde, göçü hazırlayan bir süreç yaşanmıştır. Lewin, 1979 kışında İslam Devrimi gerçekleşmeden, 1978 yazından itibaren Pehlevi rejimi ile bağı olan yüksek derecede memur, etkili finansçı, sanayici ve bazı diğer kişilerin ülkeden ayrılmaya başladığına dikkat çeker. Devrim sonrasında ise bu kimselere askerler, dini ve etnik azınlıklar dahil olmuştur (Ahmadi Lewin, 2001: 122). Türkiye, devrim sonrasında Humeyni rejiminden kaçanlar için vizesiz giriş ve geçici oturma imkanı sağlamıştır (Kirişçi, 2000: 11). Türkiye'ye göç eden İranlı mültecilerin daha çok Azeri, Fars ve Kürt kökenli oldukları kaydedilmektedir (GİGM, 2019). Rakamlara baktığımızda, 1979 Devrimi sonrasında, Türkiye'ye gelen İranlı göçmenlerin sayısının 1987'de 3 milyona ulaştığı ileri sürülmektedir (*Milliyet Gazetesi*, 1987: 5). Görüldüğü gibi bu göçlerin temelinde siyasi görüş olarak temsil edilmeyen bir grubun yüksek düzeyde güvensizlik hissetmesi, bir diğer ifade ile Katılım Açığı esastır.

Ortadoğu'nun bir diğer göçmen üreten ülkesi Irak'ı incelediğimizde, 1980'lerin başından itibaren ülkedeki güvensizlik ortamını tetikleyen önemli çatışmalar dikkat çeker. Bu çatışmalar, Irak'ın kuzeyinden, 1988-1991 yılları arasında yaklaşık yarım milyon Kürt mültecinin Türkiye'ye gelmesine neden olmuştur (Kirişçi, 2007: 95). Çatışmalar neticesinde güvensizlikleri artan Iraklıların, 1991-1995 yılları arasında göç etmek için en çok tercih ettiği ülke Türkiye'dir. Bunda, Irak ve Türkiye'nin coğrafi yakınlığı ve aradaki sınırın görece kontrolsüz olması önemlidir (Sirkeci, 2005b: 204).

1979'da, İran'da rejimin değişmesinin hemen ardından, yeni yönetimin Iraklı muhalifleri aktif olarak desteklemesi, Iraklı yönetimin İran'daki karmaşa ortamını körüklemesiyle birleşmiş, iki ülke kısa süre içerisinde savaşa sürüklenmiştir (Calabrese, 1998: 77). İran-Irak Savaşı ve Saddam Hüseyin'in Kürtlere yönelik şiddetinin ardından, Irak'tan Türkiye'ye yönelik önemli kitlesel hareketler gerçekleşmiştir. 1989-1991 yılları arasında 500,000'in üzerinde Iraklı'nın Türkiye sınırına yığıldığı, ancak BMMYK'ya göre 1991 Eylül ayına gelindiğinde sadece 5,000 kadarının Türkiye'de

kaldığı kaydedilmiştir. (UNHCR, 2003).⁷ Türkiye-Irak sınırında yaşanan mülteci krizi karşısında, Türkiye, BM Güvenlik Konseyi'ni toplantıya davet ederek, konunun tartışılmasını istemiştir. Bunun üzerine BM, 688 sayılı kararını almış, tüm üye devletleri ve uluslararası insani yardım örgütlerini bölgeye yardıma çağırmıştır (UN Security Council, 1991). Dönemin Cumhurbaşkanı Turgut Özal'ın isteğiyle 36. Paralel ile Türk sınırı arasında güvenli bölge kurulmuş, sığınmacıların bu bölgede güvenli kalmaları istenmiştir.

Irak'taki güvensizlik ortamının devamı, ülkeden dışarıya göçün artmasına neden olmuştur (Sirkeci, 2005b). 2003 yılındaki Irak'a ABD müdahalesi, Türkiye'de bu ülkeden bir kez daha gelecek olan kitlesele göç endişesi yaratmış, hükümet 276,000 mülteciyi barındıracak kapasitede kamplar inşa edilmesi için plan yapmıştır (Helton ve Loescher, 2003). Günümüzde ise, Irak'tan yurtdışına göç daha düşük seviyelerde olmakla birlikte devam etmektedir. Irak'ta yakın dönemdeki güvensizlik ortamının ve mülteci hareketlerinin temel belirleyicisi 2014 yılından itibaren IŞİD'in (Irak Şam İslam Devleti) bölgedeki varlığı olmuştur (UNHCR, 2014).

Irak'tan yaşanan göçlerin nedenlerinin temelinde, etnik çatışma temelli güvensizlik algıları yatmaktadır. Farklı dini ve etnik gruplar yani *Kürt, Türkmen, Şii, Sünni gruplar* arasında yaşanan gerilimler, göç kararları için belirleyici olmuş, bu gerilimli ortam ülkedeki sosyo-ekonomik çöküntülerle şiddetlenmiştir (Sirkeci, 2005b: 199). 2003 yılı öncesinde, Irak'taki çok etnikli, çok dilli ve çok mezhepli sosyal yapıya (Simon ve Tejirian, 2004: 3)⁸ karşın Baas yönetimi Sünni-Arap egemenliğini tesis etmiştir (Kavak, 2013: 436). Makalenin önceki bölümlerinde yer alan 3KA'nın Katılım Açığı güvensizliğini yaşayan başka ülke göçmenlerinden farklı olarak, Irak'ta Baas yönetiminde temsiliyet açığına bağlı güvensizlik yaşayanlar yalnızca ülkedeki azınlıklar olmamıştır. Aksine, ülke nüfusunun yalnızca %20'sini oluşturan Sünni-Arap Bağdat yönetimi, Arap milliyetçiliği ile ekonomik, sosyal ve politik egemenliği elinde tutmuş, ülkedeki çoğunluğa sahip Kürt ve Şiileri sistemin dışında bırakmıştır (Abdi, 2008:10). Aynı uzaklaştırma, Türkmenler için de geçerli olmuş (Sirkeci, 2005a; Sirkeci, 2006) hatta bu grupların ordu, hava kuvvetleri, polis teşkilatı, bakanlıklar gibi önemli devlet kurumlarında çalışmaları yasaklanmıştır (Kerkuklu, 2007: 43-44). 2003 yılı sonrasında, Irak'ın yeniden yapılanma sürecinde, önceki rejimin muhalifleri katılım anlamında önemli kazanımlar elde ettiyse de, sayıca Şii Araplardan ve Kürtlerden daha az olan Türkmenlerin temsiliyet sorunları çözülememiştir (Sirkeci, 2011: 22). Bugün gelinen noktada, ülkede ekonomik istikrar ve demokratik katılım eksikliğine bağlı güvensizlikler devam etmektedir. Bu ortam kitlesele olarak nitelendirilemeyecek ancak yine de

⁷ Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, 1991 yılındaki Körfez Savaşı sonrasında 467,489 kişinin Türkiye'ye geldiğini belirtmektedir (GİGM, 2019).

⁸ Irak'taki farklı etnik ve dini gruplar hakkında ayrıntılı bilgi için bakınız (Sirkeci, 2005b: 203).

önemli rakamlara ulaşan insan hareketliliğine yol açmaktadır. Tüm bu güvensizlik ortamı neticesinde BMMYK'nın 2019 yılı Kasım ayı kayıtlarına göre 142.000 Iraklı Türkiye'ye göç etmek durumunda kalmıştır (UNHCR, 2019).

Suriye'den Türkiye'ye Yönelen Kitlesele Hareketler

Yukarıda açıklandığı üzere, Türkiye, Ortadoğu ülkelerinin içinde buldukları sosyo-ekonomik krizlerde ve şiddetli çatışma ortamlarında öncelikli sığınma ülkelerinden birisi olmuştur. 2011 yılından bu yana Suriye'den gelen kitlesele akın için de Türkiye önemli bir hedef ülke durumundadır (Baban ve diğerleri, 2017; Sirkeci, 2017; Yazgan ve diğerleri, 2015).

2010 yılında başlayan ve birçok Arap ülkesini etkileyen "Arap Baharı" süreci Suriye'yi de içine almış, artan çatışma durumu diğer Arap ülkelerindeki protestolara benzer şekilde, Suriye'de de halkı uzun yıllardır iktidarda olan hükümete karşı ayaklanmaya itmiştir. Ancak bu ülkede protestolar, kısa süre içerisinde birbirinden farklı güçlerin mücadele alanı haline gelmiş, Suriye bir iç savaş ortamına sürüklenmiştir (Unutulmaz ve diğerleri, 2017). Dahası Suriye krizi, bölgesel ve küresel birçok aktörün dahil olduğu, Ortadoğu'da Sünni-Şii gerginliğini kızıştıran, PKK/KCK'ya hareket alanı sağlayan ve tüm bunların sonucu olarak Türkiye'yi yakından ilgilendiren bir nitelik kazanmıştır (Sandıklı ve Semin, 2014: 198). Kısa zaman içerisinde çok aktörlü ve çok boyutlu hale gelen bu çatışma, bugün hala devam etmektedir.

2011'den itibaren, Suriye'den komşu ülkelere yönelen mülteci hareketleri dramatik boyutlara ulaşmıştır (Yazgan ve diğerleri 2015, s.185). Bugün Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (BMMYK) verilerine göre farklı ülkelerde 5 milyondan fazla kayıtlı mülteci ve 3 milyondan fazla da Türkiye'de geçici koruma statüsünde kayıtlı Suriyeli bulunmaktadır (UNHCR, 2020). Bu kitlesele göçten en çok etkilenen ülkelerin başında, sınırdaş olan Türkiye gelmektedir.

Suriye'den Türkiye'ye yaşanan kitlesele akının, göçmenlerin sayıca fazla oluşu ve kısa süre içerisinde büyük kitlelerin hareketini içermesiyle, genel kabul görmüş tanımıyla uyumlu olduğu söylenebilir. Ancak menşe ülkede, uzun yıllardır devam eden çatışma ve güvensizlik ortamı göz önünde bulundurulduğunda, kitlesele akının beklenmedik ve öngörülemez olduğu iddiası tartışılmalıdır. Zira, Suriye krizine yol açan 3KA olarak tanımlanan makro güvensizlik ortamı oldukça önemlidir (Unutulmaz ve diğerleri, 2017: 1).

2011 öncesinde Suriye'ye baktığımızda, çatışmaların şiddetlenerek bir iç savaş haline bürünmesinden önce de bu ülkeden dışarıya göç isteği olduğu ve Gallup World Poll tarafından bu isteğin %27 olarak saptandığını görmekteyiz (Sirkeci ve Esipova, 2013: 9; Sirkeci ve diğerleri 2019: 166). Suriyelileri, iç savaşın çok öncesinde, böyle bir eğilime yönelten pek çok

sebeptartışılabilir. Öncelikle, tıpkı diğer Ortadoğu ülkelerinin pek çoğunda yaşadığı üzere, Katılım Açığına ve Kalkınma Açığına bağlı güvensizlik, bu ülkede de farklı mezhep ve etnik kimliğe sahip bireyler için var olmuştur. Avrupa tarafından çizilen yapay sınırlarla oluşturulan Suriye (Hinnebusch, 2012: 96) için, bağımsızlığını kazanmasından bu yana, kimin iktidar olacağı, hangi ideolojinin benimseneceği ve hatta bağımsız bir devlet olarak hayatına devam edip etmeyeceği, çok fazla farklı ideolojik, etnik, dini ve sosyo-kültürel kimliği barındırması nedeniyle, sorunlu konular olmuştur (Zisser, 2012: 106). Suriye halkının bu kırılğan yapısı nedeniyle din bazlı bir nüfus sayımı yapılmamıştır (Musarurwa ve Kaye, 2016: 32). Ancak, halkın yüzde ellisinden fazlasını Sünni Arapların oluşturduğu kaynaklarda yer almaktadır⁹. Ülke yönetimi ise 1963'den beri Alevi Baas yönetimindedir¹⁰. Çok parçalı bu yapıya karşın, temsiliyet konusu bu ülke halkları için oldukça kısıtlı tutulmuş, 1963'den bu yana yönetimde olan Baasçılar "iktidarı tekellerine" almışlardır (Şahin, 2011: 108) Holliday, Suriye'de bugün yaşananların sorumlusu olarak temsili hükümeti görmekte, Baas Partisi'nin yalnızca dar bir hizbi temsil ettiğine dikkat çekmektedir (2011: 9). Siyasi temsiliyetteki bu dışlanma kamusal alanın diğer alanlarında da yaşanmaktadır. Carpenter, yaklaşık 300,000 aktif personel içerisinde, 200,000 üst düzey askeri görevlinin 140,000'ini Alevilerin oluşturduğunu kaydeder (2013: 2). Böylesi bir arka planda, Suriye'de mezhepsel çatışmaların yaşanacağını kaçınılmaz olduğu Fareed Zakaria tarafından ortaya konmuştur (Fischer, 2013).

Belirgin bir şekilde karşımıza çıkan Katılım Açığına, Suriye'de yaşanan çatışmaları arttırıcı bir unsur olarak Kalkınma Açığını da eklemek önemlidir. Zira, Phillips analizinde, hem hükümet taraftarlarının, hem de karşıtlarının eylemlerinde, motivasyonlarının ekonomik çıkar odaklı olduğuna dikkat çeker. Bununla beraber, protestoların ilk başladığı yerlerde kırsal ve fakir mahallelerdir. Hatta Philips'e göre ekonomik motivasyon, mezhepsel ayrılıktan bile etkili olabilir. Çünkü Sünni varlıklılar, protestolara katılmaktansa hükümete bağlı kalmaya devam etmiştir (Phillips, 2015: 360-361). Suriye'nin savaş öncesi ekonomik durumu, bunda etkilidir. 2007-2009 yılları arasında nüfusun büyük artışına karşın petrol gelirlerinin düşmesi hızlı bir kuraklıkla birleşmiş, 2011 yılından itibaren başlayan isyanlar için hazırlayıcı nedenler arasına yerleşmiştir (Daher, 2018). Dahası yine Katılım Açığı ile birlikte düşünebileceğimiz şekilde, ekonomi politikaları da küçük bir grubu, Suriyeli burjuvaziyi, destekleyecek ve yoksul kesimi dışlayacak şekilde uygulanmıştır (Daher, 2018; Zisser, 2012: 108)

⁹ Kaynaklarda yer alan bazı etnik ve mezhepsel oranlar: %60'dan biraz az Sünni Arap, %10-12 kadar Hristiyan, %10-12 kadar Alevi, Dürzi, %6 Ermeniler ve çoğunlukla Sünni olan Kürtler. (Carpenter, 2013: 1). %60 Arap Sünni, %12 Alevi, %3Dürzi, %2 Arap İsmaili, %9 Grek Ortodoks Hristiyan, %4 Ermeni Hristiyan, %9 Sünni-Kürt, %1 Türkmen, Asurlu, Çerkez ve Yahudi (Holliday, 2011: 10).

¹⁰ Suriye Baas hakkında ayrıntılı bilgi için bakınız Şahin (2011) ve Fildis (2012).

Suriye'den kitlesel akınları değerlendirirken, bu ÷lkede iç savaş öncesinde devam eden Kitle Açığını da göz önünde bulundurmak önemlidir. Suriye nüfusu, savaş öncesinde, hızla büyüyen, büyüme hızı gelişmiş ÷lkelerden oldukça fazla olan bir Ortadoğu ÷lkesiydi (Douglas, 2010: 50; Yüceşahin ve Sirkeci, 2017: 213). Bu ÷lke doğum oranı ve düşük ölüm oranıyla genç bir nüfusa sahipti (Yüceşahin ve Sirkeci, 2017: 213). Bununla beraber ÷lkedeki genç işsizlik oranı da, 1991'de %18.38 iken, 2002'de %28.32ye ulaşmıştı (Plecher, 2020). Nüfus artışının pozitif yönlü ve işsizliğin yüksek olmasıyla dışarıya olan göç baskısının açıklandığı Kitle Açığı (Sirkeci ve diğerleri, 2019: 176), 2011 öncesi Suriye için önemli bir güvensizlik unsuru olarak gözükmemektedir.

Ortadoğu ÷lkelerinden yönelen kitlesel akınların temelinde, 3KA ile açıklanan güvensizliklerin işaret edilmesinden sonra, fiziksel ve mali sermaye sahiplerinin Türkiye'yi tercih etmesinde, beşeri ve toplumsal sermayenin de önemli olduğunun altı çizilmelidir. Özellikle Suriyelilerin Türkiye'ye hareketinde, yalnızca sınırdaş olması değil, Türkiye sınırındaki illerde Arapça ve Kürtçe konuşulması, akrabalık ve arkadaşlık bağlarının olması gibi toplumsal sermaye unsurları, göçü kolaylaştırıcı etmenler olarak karşımıza çıkmaktadır (Sirkeci, 2017: 134).

Kovid-19 ve Potansiyel Akınlar

2020, Türkiye'de göç/göçmen konusunun, bir kez daha ÷lkenin önemli politika konularının arasında tartışıldığı sene oldu. Yılın ilk aylarında, Türk yetkililerin, Avrupa'ya geçmek isteyen mültecilere engel olmayacakları yönündeki açıklamaları, farklı etnik kökenden binlerce göçmenin, başta Pazarkule (Edirne) olmak üzere, Küçükkuyu (Çanakkale), Dikili (İzmir) gibi Avrupa'ya görece kolay ulaşabilecekleri yerlere hareket etmesine yol açtı (indyturk., 2020). Göç hareketlerinin başlamasıyla beraber, Yunanistan ve Avrupa Birliği, Meriç Nehri'nden ve denizden geçişleri sert önlemlerle engellemeye çalıştı (euronews, 2020b)¹¹. Yaşanan bu kriz henüz sonuçlanmamışken, Yeni Koronavirüs Hastalığı KOVID-19, Dünya Sağlık Örgütü tarafından pandemi ilan edildi (World Health Organisation, 2020a). Aynı zamanda, Türkiye'de de ilk vaka kayda geçti (euronews, 2020a).

KOVID-19 salgını, göçmenlerin güvensizlik sorununu bir kez daha gün yüzüne çıkardı (Cohen, 2020; Kluge vd., 2020). Pandemi önlemleri çerçevesinde, bir yandan, Pazarkule sınır kapısında Avrupa'ya geçme hayali ile bekleyen mülteciler dağıtıldı, diğer yandan sınırlar kapanarak ÷lkeye yeni giriş yapmak isteyenlerin önü kesildi (evrensel, 2020; hurriyet, 2020). Böylece, Türkiye'de göç meselesi, geçici olarak rafa kaldırılmış gibi olsa da, KOVID-19, ileriki göç akınlarında "Kitle Açığı" ve "Kalkınma Açığı" unsurlarıyla beraberce değerlendirilmesi gereken, yeni kitlesel göç

¹¹ Bu kriz, Türkiye'ye yönelen kitlesel akınlar konu kapsamında olmadığı için, makalede ayrıntılı incelenmemiştir.

ihtimallerini de beraberinde getirdi. Türkiye'nin sınırdaşı ülkelerin içinde buldukları durum incelendiğinde, KOVID-19'un yeni kitlesele göçleri artırma olasılığında bahsedilebilir.

Dünya Sağlık Örgütü verilerine göre, Eylül 2020 itibariyle İran'da vaka sayısı 3,882,772'ye ulaşmıştır (World Health Organisation, 2020b). Ülkenin Sağlık Bakanı İraj Harirchi'nin, "her 33 saniyede bir kişinin hastalığa yakalandığı, her 13 saniyede ise bir kişinin bu hastalıktan yaşamını kaybettiği" açıklaması, konunun ehemmiyetini ortaya koymaktadır (The Iran Primer, 2020). Buna karşın, bu ülkedeki hastanelerde yatak kapasitesi, açıklanan vaka sayısının sadece üçte biri olarak kaydedilmektedir (iranintl.com,2020). Benzer şekilde, Irak'ta hastalığa yakalananların sayısının gün geçtikçe arttığı ülkelerden biridir. Dünya Sağlık Örgütü, bu ülkedeki vaka sayısını 250,075 olarak aktarmaktadır (World Health Organisation, 2020b). 3.5 milyon nüfuslu Musul'da kişi başına bir hastane yatağı düşmektedir (msf, 2020). Uluslararası Göç Örgütü'nün (IOM), pandemi ile beraber Iraklıların güvensizlik kaygılarının arttığını işaret eden çalışmasında, eğitim, geçinme, finansal yeterlilik gibi konularda, endişelerin arttığı ortaya koyulmuştur (IOM, 2020). Bir diğere sınırdaş ülke Suriye ise, göçün 3KA'sının -Katılım, Kitle ve Kalkınma Açığının- zaten yüksek olduğu ve salgın öncesinde de yoğun göç vermekte olan bir ülkedir. İç savaş nedeniyle rakamların güvenilirliği tartışmalı olmakla beraber, Suriye'de 3,041 yeni tip koronavirüs hastası açıklanmıştır (World Health Organisation, 2020b). Buna karşın, bu ülkenin sağlık hizmetleri kapasitesi, dokuz yıldır devam eden çatışmalar neticesinde oldukça hasar görmüştür (Gharibah ve Mehchy, 2020). Ayrıca, pandemi sürecinde hayati öneme sahip ventilatör gibi araçlar, ülkeye uygulanan yaptırımlar neticesinde ihtiyacı karşılayacak sayıya ulaşamamıştır (medicalxpress, 2020).

Ülkeler daha yakından mercek altına alındığında, salgın nedeniyle her geçen gün artan hasta sayısını karşılayacak kalkınmışlık düzeyinde de olmadıkları görülmektedir. Kalkınma Açığının ilk boyutu olan, uluslararası düzeyde refah sıralamalarında bu ülkeler oldukça geridedir. Dünya Bankası verilerine göre, Irak'ta kişi başına düşen gayri safi milli hasıla \$5,955 Amerikan Dolarıdır (The World Bank, 2019), İran da ise \$5,520 Amerikan Dolarıdır (The World Bank, 2017a). Suriye verileri iç savaş nedeniyle eksik olmakla beraber, ekonominin uzun süredir devam eden iç savaşla tahrip olduğu, uzmanlarca belirtilmektedir (The World Bank, 2017c). Kalkınma Açığının ikinci boyutu olan ülke içerisindeki gelir dağılımı eşitsizliği konusunda ise GİNİ endeksinden faydalanılabilir¹². Bu endeks, Irak için 29.5 (The World Bank, 2012), İran için 40.8 (The World Bank, 2017b), Suriye için 35.8'i göstermektedir (The World Bank, 2004). Bu veriler, adı geçen

¹² GİNİ endeksi gelir eşitsizliğini göstermektedir, 0 mükemmel eşitliği, 100 ise tam eşitsizliği temsil etmektedir (The World Bank, 2020). Veriler, Dünya Bankası tarafından sunulan en güncel veriler olmasına rağmen eski tarihlidir. Bu, iç karışıklıklar öncesinde dahi önemli oranda gelir eşitsizliği olduğunu işaret etmektedir.

lkelerde, gelir dağılımlında da eğitsizliği bulunduğu konusunda aydınlatıcıdır.

Tüm bu göstergeler, KOVID-19'un Kitle (Nüfus) ve Kalkınma Aıklarıyla ilgili göstergeler olarak, kitlesel gçleri tetikleyebilecek bir potansiyele sahip olduğu uyarısını vermektedir. Bu durum, gç araştırmalarının, köken ülkelerde artan insani güvensizliğe odaklanması, "ani ve beklenmedik" olarak açıklanan kitlesel akın tanımının bir kez daha düşünülmesini gerektirmektedir. Kitlesel olarak yaşanan göçler de, uzun süren bir güvensizlik algısının birikimi olarak dşnlmeli ve salgının böylesi bir algıyı her geçen gün artıracak etkiye sahip olduğu dikkate alınmalıdır.

Sonuç

Türkiye'ye yönelik gçlerin genel olarak algılanandan uzun tarihini göz önünde bulundurarak kaleme alınan bu çalışmada, şiddetli çatışma durumlarında ortaya çıkan kitlesel göçler ele alınmıştır. Balkan Savaşları'ndan 2011'deki Suriyelilerin kitlesel göç hareketlerine dek, Türkiye, yaşadıkları yerlerdeki güvensizlik ortamından kaçan farklı grupların sığınma yeri olmuştur.

Bu alışmada, Türkiye'ye yönelik her gç hareketi değil, sayıca daha yoğun olarak gerçekleşen ve "kitlesel" olarak tanımlanabilecek olanlar ele alınmıştır. "atışma ve Gç Kültürleri Modeli" erevesinde değerlendirilen kitlesel akınları tetikleyici etki yapan güvensizlik kaynakları olarak 3KA ile tartışılmıştır. Yaygın olarak "ani ve öngörülemez" olarak tanımlanan kitlesel akınların temelinde Katılım, Kalkınma ve Kitle Açıkları olarak ifade ettiğimiz çeşitli eğitsizlik kaynak ve örüntülerine dikkat çekilmiştir. 3KA çerçevesinde ortaya çıkan ve süreç içerisinde biriken insani güvensizlik algısının tahmin edilebileceği vurgulanarak geleneksel olarak kullanılan 'kitlesel akın' kavramı sorgulanmıştır. Özetle Türkiye'ye yönelen kitlesel akınlar, net olarak kaç kişiye kapsayacağını tahmin etmek zor olmakla birlikte öngörülebilir hareketlerdir.

3KA diye ifade ettiğimiz eğitsizlikler ve çatışma -dolayısıyla insani güvensizlik (insecurity)- kaynaklarının ortadan kaldırılmasına yönelik ciddi ve samimi çalışmalar ve politikalar geliştirilmedikçe bireysel ya da kitlesel göç hareketlerinin devam etmemesi için bir neden yoktur. Bugün Ortadoğu'da birçok ülkede ve özellikle Küresel Güney olarak gruplanan ülkelerin çoğunda bu eğitsizlikler ve çatışmalar şiddetli biçimde kendini göstermektedir. KOVID-19 salgını insani güvensizliğin bir başka boyutta da artabileceğini göstermektedir. lkeler arasında, ülkeler içinde ve çeşitli gruplar arasındaki eğitsizliklerin giderilmesi ulusötesi gç yönetimi açısından en temel mesele olarak ele alınmalıdır.

Kaynakça

- Abdi, K. (2008). From Pan-Arabism to Saddam Hussein's Cult of Personality: Ancient Mesopotamia And Iraqi National Ideology. *Journal of Social Archaeology*, 8(1), 3-36.
- Ahmadi Lewin, F. (2001). Identity Crisis and Integration. The Divergent Attitudes of Iranian Immigrant Men and Women Towards Integration into Swedish Society. *International Migration*, 39(3), 121-135.
- Albert, M. (2010). Governance And Prima Facie Refugee Status Determination: Clarifying The Boundaries Of Temporary Protection, Group Determination, and Mass İnflux. *Refugee Survey Quarterly*, 29(1), 61-91.
- Anagnostou, D. (2005). Nationalist Legacies and European Trajectories: post-Communist Liberalization and Turkish Minority Politics in Bulgaria. *Southeast European and Black Sea Studies*, 5(1), 89-111.
- Arslan, A. (2014). Atatürk Döneminde Romanya'dan Türk Göçleri Ve Göçmenlerin Türkiye'de İskanları. *Turkish Studies*, 9(4), 31-50.
- Atasoy, E. (2010). Siyasi Coğrafya Işığında Bulgaristan Türklerinin 1989 Yılındaki Zorunlu Göçü. *Coğrafya Dergisi*(21), 1-17.
- Baban, F., İlcan, S., ve Rygiel, K. (2017). Syrian Refugees in Turkey: Pathways to Precarity, Differential Inclusion, and Negotiated Citizenship Rights. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 43(1), 41-57.
- Bilecen, T. ve Sirkeci, I. (2021, forthcoming). Sociocultural conflicts and Ottoman settlement policies at the Balkan Wars. *Journal of Balkan and Near Eastern Studies*,
- Bilgiseven, A. K. (1987). *Yugoslavya'da Türk Kültürü*. İstanbul: Türk Dünyası Araştırma Vakfı Yayını.
- Bilgin, L. (2006). *Türk Romanında Savaş Sonrası Anadolu'ya Zorunlu Göçler*. Doktora Tezi, T.C. Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı Yeni Türk Edebiyatı Bilim Dalı, İstanbul.
- Calabrese, J. (1998). Turkey and Iran: Limits of a Stable Relationship. *British Journal of Middle Eastern Studies*, 25(1), 75-94.
- Carpenter, T. G. (2013). Tangled web: The Syrian Civil War and its Implications. *Mediterranean Quarterly*, 24(1), 1-11.
- Çağaptay, S. (2009). *Türkiye'de İslam, Laiklik ve Milliyetçilik Türk Kimdir?* İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Çavuşoğlu, H. (2007). Yugoslavya-Makedonya Topraklarından Türkiye'ye Göçler ve Nedenleri. *Bilig*, 41, 123-154.
- Cohen, J. H., Sirkeci, I. (2011). *Cultures Of Migration: The Global Nature of Contemporary Mobility*: University of Texas Press.
- Cohen, J. H. (2020). Modeling Migration, Insecurity and COVID-19. *Migration Letters*, 17(3), 405-409.
- Daher, J. (2018). The Political Economic Context Of Syria's Reconstruction: a Prospective in Light Of A Legacy Of Unequal Development. European University Institute Robert Schuman Advanced Studies.
- Douglas, A. (2010). *Syria (Modern World Nations)*: New York: Chelsea House Publishers.
- Duman, Ö. (2008). Atatürk Döneminde Romanya'dan Türk Göçleri (1923-1938). *Bilig Dergisi*(45). 23-44.
- Egglı, A. V. (2002). *Mass Refugee İnflux and the Limits of Public International Law*. Netherland: Martinus Nijhoff Publishers.
- Elçin, D. (2016). Türkiye'de Bulunan Suriyelilere Uygulanan Geçici Koruma Statüsü 2001/55 Sayılı Avrupa Konseyi Yönergesi İle Geçici Koruma Yönetmeliği Arasındaki Benzerlik Ve Farklılıklar. *TBB Dergisi*, 124, 9-80.

- Erik-Jan, Z. (2003). Greek and Turkish Refugees And Deportees 1912-1924. *Turkology Update Leiden Project Working Papers Archive Department of Turkish Studies*. Erişim: 18.03.2018, www.transanatolie.com/english/turkey/Turks/Ottomans/ejz18.pdf
- Esen, O., Oğuş Binatlı, A. (2017). The impact of Syrian Refugees on the Turkish Economy: Regional Labour Market Effects. *Social Sciences*, 6(4), 129.
- euronews. (2020a). Sağlık Bakanı Koca: Türkiye'de ilk koronavirüs (Covid-19) vakası tespit edildi. Erişim tarihi: 03.06.2020, <https://tr.euronews.com/2020/03/10/sagl-k-bakan-koca-koronavirus-covid-19-salg-n-ile-ilgili-ac-klama-yap-yor>
- euronews. (2020b). Yunanistan'dan göçmenlere hem karada hem denizde sert müdahale. Erişim tarihi: 10.07.2020, <https://tr.euronews.com/2020/03/02/yunanistan-dan-gocmenlere-hem-karada-hem-denizde-sert-mudahale>
- evrensel. (2020). Sınırda bekleyen mülteciler koronavirüs nedeniyle misafirhanelere gönderildi. Erişim: 10.06.2020, <http://www.evrensel.net/haber/400613/sinirda-bekleyen-multeciler-koronavirus-nedeniyle-misafirhanelere-gonderildi>
- Fischer, M. (2013). 8 Questions About Syria You Were Too Embarrassed To Ask. *Washington Post*. Erişim: 15.02.2020, <http://www.tampabay.com/news/perspective/8-questions-about-syria-you-were-too-embarrassed-to-ask/2139725/>
- Fildis, A. T. (2012). Roots of Alawite-Sunni Rivalry in Syria. *Middle East Policy*, 19(2), 148-156.
- Gharibah, M., Mehchy, Z. (2020). COVID-19 Pandemic: Syria's Response and Healthcare Capacity *Conflict Research Programme Policy Memo*. LSE.
- Geray, C. (1970). Türkiyede Göçmen Hareketleri ve Göçmen Yerleştirilmesi. *Amme İdaresi Dergisi*, 3(4), 8-36.
- GİGM (2019). *Kitleysel Akınlar*, Erişim Tarihi: 21.01.2019. <https://www.goc.gov.tr/kitleysel-akinlar>.
- Helton, A. C., Loescher, G. (2003). Turkey Prepares for a Refugee Influx from Iraq. Erişim Tarihi:15.11.2015,<http://www.cfr.org/iraq/turkey-prepares-refugee-influx-iraq/p5714>
- Hourani, G. and Sensenig-Dabbous, E. (2007). *Insecurity, Migration And Return: The Case Of Lebanon Following The Summer 2006 War*. CARIM Research Reports, No. 2007-01, RSCAS, European University Institute
- Hinnebusch, R. (2012). Syria: From 'Authoritarian Upgrading' to Revolution? *International Affairs*, 88(1), 95-113.
- Holliday, J. (2011). The Struggle For Syria in 2011. *Institute for the Study of War*. 16, Erişim Tarihi:15.02.2020.http://www.understandingwar.org/sites/default/files/Struggle_For_Syria.pdf,
- hurriyet. (2020). Türkiye 14 ülkeye kapılarını kapattı. Erişim Tarihi: 15.08.2020, <https://http://www.hurriyet.com.tr/ekonomi/turkiye-14-ulkeye-kapilarini-kapatti-41469018>
- İpek, N. (1999). *Rumeli'den Anadolu'ya Türk Göçleri*, Türk Tarih Kurumu Yayınları: Ankara.
- indyturk. (2020). Reuters, haberini üst düzey Türk yetkiliye dayandırdı: Türkiye, Suriyeli mültecilerin Avrupa'ya geçişini engellememe kararı aldı. Erişim: 10.07.2020, <https://www.indyturk.com/node/138766/haber/reuters-haberini-ust-duzey-turk-yetkiliye-dayandirdi-turkiye-suriyeli-multecilerin>
- The Iran Primer. (2020). Part 3: Iran's Surge in COVID-19 Cases. Erişim Tarihi: 02.09.2020, <https://iranprimer.usip.org/blog/2020/jul/07/part-3-irans-surge-covid-19-cases>.
- iraninti.com. (2020). Exclusive: Coronavirus patients in Iran three times the capacity of allocated hospitals. Erişim: 10.08.2020, <https://iranintl.com/en/iran/exclusive-coronavirus-patients-iran-three-times-capacity-allocated-hospitals>
- IOM. (2020). IOM Iraq Leverages Mobility Data to Better Understand COVID- 19 Impact. Erişim:7.09.2020, <https://reliefweb.int/sites/reliefweb.int/files/resources/IOM>

%20Iraq%20Leverages%20Mobility%20Data%20to%20Better%20Understand%20CO
VID%20EN.pdf

- Jacobsen, K. (1996). Factors Influencing the Policy Responses of Host Governments to Mass Refugee Influxes. *International Migration Review*, 30(3), 655-678.
- Karpat, K. H. (2013). Osmanlı'dan Günümüze Etnik Yapılanma ve Göçler. *Timaş Yayınları, İstanbul*.
- Kavak, G. (2013). Birinci Körfez Savaşı Sonrası Irak'tan Türkiye'ye Göç ve Sonuçları. II. *Türkiye Lisansüstü Çalışmalar Kongresi*, 435-444.
- Kemaloğlu, A. İ. (2012). *Bulgaristan'dan Türk Göçü (1985-1989)*. Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi.
- Kerkuklu, M. S. (2007). *Turkmen of Iraq*. Ankara: Boyut Yayınları.
- Kirişçi, K. (2007). Turkey: A Country of Transition From Emigration to Immigration. *Mediterranean Politics*, 12(1), 91-97.
- Kirişçi, K. (1995). Post second World War Immigration from Balkan Countries to Turkey. *New Perspectives on Turkey*, 12, 61-77.
- Kirişçi, K. (2000). Disaggregating Turkish Citizenship and Immigration Practices. *Middle Eastern Studies*, 36(3), 1-22.
- Kirişçi, K. (2007). Turkey: A Country of Transition From Emigration to Immigration. *Mediterranean Politics*, 12(1), 91-97.
- Kluge, H. H. P., Jakab, Z., Bartovic, J., D'Anna, V., Severoni, S. (2020). Refugee and Migrant Health in the COVID-19 Response. *The Lancet*, 395(10232), 1237-1239.
- Lütem, Ö. E. (2012). 1984-89 Dönemi Türkiye'nin Bulgaristan Politikası ve 89^{SEP} Göçü. N. Ersoy, H. M. Hacısalihoğlu (Eds.), *89 Göçü Bulgaristan'da 1984-89 Azınlık Politikaları ve Türkiye'ye Zorunlu Göç*. İstanbul: Balkan ve Karadeniz Araştırmaları Merkezi.
- Mahon, M. (1999). The Turkish Minority Under Communist Bulgaria – Politics of Ethnicity And Power. *Journal of Southern Europe and the Balkans*, 1(2), 149-162.
- McCarthy, J. (2010). *Forced Migration and Mortality in the Ottoman Empire: Turkish Coalition of America*.
- medicalxpress. (2020). Syria doctors fear virus spreading faster than clinics can test. Erişim Tarihi: 5.09.2020, <https://medicalxpress.com/news/2020-08-syria-doctors-virus-faster-clinics.html>
- msf.org. (2020). Mosul: MSF works on dual front of COVID-19 and lifesaving medical care. Erişim Tarihi: 5.09.2020, <https://http://www.msf.org/mosul-iraq-msf-dual-front-covid-19-and-lifesaving-care>
- Milliyet Gazetesi, 06.12.1987. "Üç Milyon İranlı Türkiye'de".
- Milliyet Gazetesi, 14.06.1989 "Hepsi Gelsin".
- Musarurwa, H. J., Kaye, S. B. (2016). Unpacking the Syrian Crisis: A Literature Review. *Information Management and Business Review*, 8(6), 32-38.
- Ozkan, V. (2012). The Effects and Appearances of Namecide Process From Socialist to Post-Socialist Bulgaria. *Вісник НТУУ «КПІ». Серія Політологія. Соціологія. Право*, 4(16), 32-36.
- Öztürk, E. Türk Asıllı Afgan Mültecilerin 12 Eylül Döneminde İskan ve İstihdamı, Ankara Üniversitesi. Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2014.
- Phillips, C. (2015). Sectarianism and Conflict in Syria. *Third World Quarterly*, 36(2), 357-376.
- Plecher, H. (2020). Syria: Youth Unemployment Rate from 1999 to 2019. Erişim tarihi: 24.02.2020, <http://www.statista.com/statistics/813086/youth-unemployment-rate-in-syria/reliefweb>. (2020). Syrian Arab Republic: COVID-19 Response Update No. 08 - 4 August 2020. Erişim Tarihi: 5.08.2020, <https://reliefweb.int/report/syrian-arab-republic/syrian-arab-republic-covid-19-response-update-no-08-4-august-2020>

- Sandıklı, A., Semin, A. (2014). Bütün Boyutlarıyla Suriye Krizi ve Türkiye. A. Sandıklı , E. Kaya (Eds.), *Orta Doğu'da Değişim ve Türkiye*. (ss. 193-255). İstanbul: Bilgesam Yayınları.
- Sarınay, Y. (2011). Cumhuriyet Döneminde Balkan Ülkelerinden Ankara'ya yapılan Göçler (1923-1990). *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 27(80), 351-388.
- Selimoğlu, İ. (2009). Cumhuriyet Döneminde Bursaya Mübadele Sonrası Göçler. Z. D. Abacı (Ed.), *Bursa'nın Zenginliği: Göçmenler* (ss. 197-235). Bursa: Osmangazi Belediyesi.
- Simon, R. S., , Tejirian, E. H. (2004). Introduction. R. S. Simon , E. H. Tejirian (Eds.), *The creation of Iraq, 1914-1921*. New York: Columbia University Press.
- Sabev, O. (2012). Osmanlı Sonrası Bulgaristan'da 'Yeniden Doğuş'. M. Hacısalihoğlu, N. E. Hacısalihoğu (Ed), *1989 Göçü Bulgaristan'da 1984-89 Azınlık Politikaları ve Türkiye'ye Zorunlu Göç*. İstanbul: Yıldız Teknik Üniversitesi Basın Yayın Merkezi.
- Şimşir, B. (2009). *Bulgaristan Türkleri*. İstanbul: Bilgi Yayınevi.
- Sirkeci, I., (2003). *Migration, Ethnicity and Conflict*. Sheffield Üniversitesi, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İngiltere.
- Sirkeci, I. (2005a). *Turkmen in Iraq and international migration of Turkmen*. A Report for Global Strategy Institute. Ankara.
- Sirkeci, I. (2005b). War in Iraq: Environment of Insecurity and International Migration. *International Migration*, 43(4), 197-214.
- Sirkeci, I. (2006). Ethnic Conflict, Wars And International Migration of Turkmen: Evidence from Iraq. *Migration Letters*, 3(1), 31-42.
- Sirkeci, I. (2009). Transnational Mobility and Conflict. *Migration Letters*, 6(1), 3-14.
- Sirkeci, I. (2011). Turkmen in Iraq and Their Flight: A Demographic Question Center for Middle Eastern Strategic Studies Report. Ankara: ORSAM.
- Sirkeci, I. (2017). Turkey's Refugees, Syrians And Refugees From Turkey: A Country of insecurity. *Migration Letters*, 14(1), 127-144.
- Sirkeci, I. (2018). Göçün 3 KA'sı. İçinde *Dünyaya ve Türkiye'ye Sosyolojik Bakış: Başkent Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü Paneller Dizisi I-II*. (Uğuzman T, Fırınacı Orman T, Coşkun C, Karan O, Özüç E). Başkent Üniversitesi Geliştirme Vakfı İktisadi İşletmesi. Ankara.
- Sirkeci, I. (2020). Göç Meselesi. *Pasajlar*, 2(5):11-34,
- Sirkeci, I., Cohen, J. H. (2016). Cultures of Migration and Conflict In Contemporary Human Mobility in Turkey. *European Review*, 24(3), 381-396.
- Sirkeci, I. and Martin, P. L. (2014). Sources of Irregularity And Managing Migration: the Case of Turkey. *Border Crossing*, 4(1-2), 1-16.
- Sirkeci, I., Utku, D., Yüceşahin, M. M. (2019). Göç Çatışma Modelinin Katılım, Kalkınma ve Kitle Açıkları Üzerinden bir Değerlendirmesi. *Journal of Economy Culture and Society*, 59(1), 199-226.
- Şahin, T. (2011). Suriye'de Baas Yönetimi/The Baath Rule in Syria. *Mülkiye Dergisi*, 35(272), 103-118.
- Taylor, J. E., Filipski, M. J., Alloush, M., Gupta, A., Valdes, R. I. R., Gonzalez-Estrada, E. (2016). Economic Impact of Refugees. *Proceedings of the National Academy of Sciences*, 113(27), 7449-7453.
- Tekin, C. (2018). Yugoslavya'dan Türkiye'ye Göçlerin Nedenleri (1950-1958). *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*(39), 249-261.
- Ther, P. (2016). *The Dark Side of Nation-States: Ethnic Cleansing in Modern Europe*. New York: Berghahn Books.
- The World Bank,. (2012). GINI index (World Bank estimate) - Iraq. Erişim Tarihi: 02.09.2020, <https://data.worldbank.org/indicator/SI.POV.GINI?locations=IQ>
- The World Bank. (2004). GINI index (World Bank estimate). Erişim Tarihi: 02.09.2020, <https://data.worldbank.org/indicator/SI.POV.GINI>.

- Todorova, M. (1997), *Balkanları Tahayyül Etmek*, Çev. Dilek Şendal, İletişim Yayınları: İstanbul.
- Tumen, S. (2016). The Economic Impact of Syrian Refugees On Host Countries: Quasi-experimental Evidence from Turkey. *American Economic Review*, 106(5), 456-460.
- Tuzi, I. (2019). From Insecurity to Secondary Migration: "Bounded Mobilities" of Syrian and Eritrean Refugees in Europe. *Migration Letters*. 16(4), 551-561.
- UNHCR. (2001). Protection of Refugees in Mass Influx Situations: Overall Protection Framework. Erişim tarihi: 12.09.2019, <https://http://www.unhcr.org/protection/globalconsult/3ae68f3c24/protection-refugees-mass-influx-situations-overall-protection-framework.html>
- UNHCR. (2004). Ensuring International Protection and Enhancing International Cooperation in Mass Influx Situations: Advance Summary Findings of the Study Commissioned by UNHCR. Erişim Tarihi: 10.12.2019, <https://http://www.refworld.org/docid/4a54bc27d.html>
- UNHCR. (2011). UNHCR Resettlement Hand Book Erişim Tarihi: 10.02.2019, <https://http://www.unhcr.org/46f7c0ee2.pdf>
- UNHCR. (2003). *Chornology: 1991 Guf War Crisis*, Erişim Tarihi: 20.11.2018, <https://www.unhcr.org/subsites/iraqcrisis/3e798c2d4/chronology-1991-gulf-war-crisis.html>,
- UNHCR, (2014). *Sharp Increase in İraqi Refugees Fleeing ISIS into Jordan and Turkey*, Erişim Tarihi: 21.11.2019, <http://www.unhcr.org/54214cfe9.html>,
- UNHCR. (2019). Turkey: Key Facts and Figures. Erişim Tarihi: 10.01.2020. <https://www.unhcr.org/tr/wp-content/uploads/sites/14/2020/01/73154.pdf>.
- UNHCR (2020). Erişim Tarihi: 24.02.202. <https://data2.unhcr.org/en/situations/syria?id=http://xweb8.fun/538>
- Unutulmaz, K. O., Sirkeci, I., Utku Eroğlu, D. (2017). Syrian Communities in Turkey: Conflict Induced Diaspora. D. E. Utku, I. Sirkeci , K. O. Unutulmaz (Ed.), *Turkey's Syrians: Today and Tomorrow*, London: Transnational Press London. London: TpLondon
- Utku, D., Soyer, B. (2019). Göç Kültürleri ve Çatışma Bağlamında Edirne İlinin Nüfusu Üzerinde Göçün Etkisinin İncelenmesi. İçinde: Ed. M. Güler., S.Bilir Güler, *Edirne Monografisi*. İstanbul: Marmara Belediyeler Birliği.
- UN Security Council, *Security Council resolution 688 (1991) [Iraq]*, 5 Nisan 1991, S/RES/688, www.refworld.org/docid/3b00f1598.html, Erişim: 14.02.2020.
- The World Bank. (2017a). GDP per capita (current US\$) - İnan, İslamic Rep. Erişim Tarihi: 02.09.2020, <https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.PCAP.CD?locations=IR>.
- The World Bank. (2017b). GINI index (World Bank estimate) - İnan, İslamic Rep. Erişim Tarihi: 02.09.2020, <https://data.worldbank.org/indicator/SI.POV.GINI?locations=IR>
- The World Bank. (2017c). The Toll of War: The Economic and Social Consequences of the Conflict in Syria. Erişim Tarihi: 02.09.2020, <https://http://www.worldbank.org/en/country/syria/publication/the-toll-of-war-the-economic-and-social-consequences-of-the-conflict-in-syria>
- The World Bank. (2019). GDP per capita (current US\$) - İraq. Erişim Tarihi: 02.09.2020, <https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.PCAP.CD?locations=IQ>
- The World Bank. (2020). Data Catalog. Erişim Tarihi: 02.09.2020, <https://datacatalog.worldbank.org/search?query=%20gini-index-world-bank-estimate-1>
- World Health Organisation. (2020a). WHO Director-General's opening remarks at the media briefing on COVID-19 - 11 March 2020. Erişim Tarihi: 30.04.2020, from <https://www.who.int/dg/speeches/detail/who-director-general-s-opening-remarks-at-the-media-briefing-on-covid-19--11-march-2020>
- World Health Organisation. (2020b). WHO Coronavirus Disease (COVID-19) Dashboard. Erişim Tarihi: 2.09.2020, <https://covid19.who.int/?gclid=Cj0KCQjw7sz6>

- BRDYARIsAPHzrNKHJlNSoHkdJRECjsBxlbIDXAE1gmlmEHMRF1UkedMhwp7ch
3vqVM4aAkduEAL w_wcB
- Vasileva, D. (1992). Bulgarian Turkish emigration and return. *International Migration Review*, 26(2), 342-352.
- Yazgan, P., Utku, D. E., Sirkeci, I. (2015). Syrian crisis and Migration. *Migration Letters*, 12(3), 181-192.
- Yüceşahin, M. M., Sirkeci, I. (2017). Demographic Gaps Between Syrian and The European Populations: What Do They Suggest. *Border Crossing*, 7(2), 207-230.
- Zaim, S. (1958). Son Yugoslav Muhacirleri Hakkında Rapor. *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*, 19(1-4), 435-448.
- Zisser, E. (2012). The 'Struggle for Syria': Return to the Past? *Mediterranean politics*, 17(1), 105-110.

EXTENDED ABSTRACT IN ENGLISH

Understanding Mass Movements to Turkey in Reference to the Conflict Model of Migration and 3Ds

Despite entering the international migration literature more recently, Turkey has long been an emigration and immigration country. International population movements to Turkey, especially movements at the end of the 19 century, was mostly by those who lost their houses because of the intensive conflicts happening in the origin countries. We discuss mass migrations to Turkey with reference to the Conflict Model of Migration. We argue that conflicts in places of origin are primarily important in mass migration movements. We look at the sources of conflict and insecurity classified into the 3Ds (Democratic Deficit, Development Deficit and Demographic Deficit) to explain human mobility. Thus, we argue that mass population movements that are often described as “sudden” and “unpredictable” can in fact be predictable if cumulative human insecurity factors are taken into account.

The 3Ds indicate the sources of conflicts and therefore the sources of human insecurity which are crucial to understand international migration flows. Those who perceive insecurity at home countries seek to escape from this environment. At this point, migration appears as one of the strategic options. When it comes to mass migration, perceived insecurity caused by the 3Ds is felt by a large number of people. We argue that mass migration movements are product of a process that people’s perception of insecurity is relatively high. Therefore we also questions the traditional definition of mass migration which emphasizes “the sudden and unforeseen” nature of such refugee movements. Nevertheless, we argue that despite admitting the difficulty in predicting the volume of flows accurately, the circumstances leading to widespread perception of insecurity can be assessed through the lenses of 3Ds and the Conflict Model of Migration. Hence while they may be sudden, mass movements can be pretty predictable.

This has been evident in several mass population influxes arrived in Turkey in the last century and beyond. Refugee flows from Syria and Iraq lately are good cases to look at and there is sound evidence to support an analysis drawing on 3Ds and the Conflict Model of Migration. Hence we refute the unpredictability of such mass population movements.